

Ernests Spīčs

Mārtiņa deju grāmata



3. burtnīca

33668

0301026195

N $\frac{M-2}{12589}$

L

N

Ernests Spīčs

MĀRTIŅA DEJU GRĀMATA

Mūsdienu latviešu tradicionālā deja
3. burtnīca

Latvijas Universitāte
Rīga 2000

Spīčs. E. Mārtiņa deju grāmata. Mūsdienu latviešu tradicionālā deja
3. burtnīca. – Rīga:LU,2000. – 48 lpp.

Deju krājums
Mārtiņa deju grāmata
ir veltīts
mana dēla Mārtiņa piemiņai.

© Ernests Spīčs (teksts, deju apraksti, foto), 2000

ISBN 9984 - 661 - 63 - 6

Tikai nedaudzas tradicionālās dejas ir labi zināmas, un zināma to izcelsme. Daudz, daudz vairāk ir tādu, kuras cilvēki vēl atceras daļēji vai kurām ir pieejams nepilnīgs apraksts. Ļoti daudzām dejām aizmirsušies satvērieni un pat soļi. Visbiežāk ir zināms dejas nosaukums un dažreiz dejas melodija vai vārdi. Aizmirsto atrast vai restaurēt ir dejas pētnieka uzdevums. Daudzas no šajā burtnīcā publicētajām dejām cilvēki bija aizmirsuši ļoti pamatīgi. Tādēļ to restaurācija un pirms tam ziņu iegūšana par deju soļiem un satvērieniem prasīja daudz laika, kas tika pavadīts tiekoties, sarakstoties un citādi sazinoties ar tradicionālo deju zinātajiem visā Latvijā.

Katrs cilvēks, kam lūdzu ziņas par kādu deju, veltīja daudz laika, lai atcerētos zināmo un noskaidrotu visu pieejamo informāciju. No rikavietes Valentīnas Mičules saņēmu brīnišķīgu vēstuli ar ziņām par Rikavas dejas draugu aktivitātēm jau no piecdesmitajiem gadiem. Līvāniete Anna Kārkle sīki un smalki izstāstīja par folkloras kopas *Ceiruleits* dejas vākšanas aktivitātēm. Rīdzinieks, muzikologs Dzintars Kļaviņš atcerējās piedzīvojumus, veidojot lībiešu folkloras interpretācijas kopā ar bijušo baletdejojāju Alfrēdu Rūju, kurš tagad dzīvo Liepājā. Alfrēds Rūja atrakstīja vēstuli un aicināja ciemos. Apmeklējot viņu Liepājas pansionātā, uzzināju, ka ar *Sarabumbala* soli dejojāji atdarina virpošanas kustības. Ļoti labi veicās ventspilniecei Austrai Čepeļevskai, kura vairākus gadu desmitus vākusi ziņas par *Sarabumbalu* un citām 20. gadsimta sākumā lībiešu sadzīvē dejojām dejām. Makašānu amatniecības skolas skolotāja Marija Andina atklāja ziņas par dricēniešu tieksmi dejojot atšķirīgi no citiem. Nīcēniece Mirdza Vanaga daudzkārt aptaujāja vecos Nīcas iedzīvotājus par nīcēnieku dejām, bet vairs neatradās neviena, kas zinātu stāstīt par deju *Vecā māte*. Vislielāko gandarījumu sagādāja dejas *Vecā māte* atcerēšanās kopā ar visu Bārtas etnogrāfisko ansambli.

Ļoti mani pārsteidza rīdzinieks Uvis Suško, kurš sniedza vērtīgas ziņas par 20. gadsimta divdesmito – trīsdesmito gadu dejas draugiem, dievturiem Alfrēdu Rasiņu, Jēkabu Stumbri. Izdevās atrast vairākas A. Rasiņa mantas (trejdeksni, tērpa daļas), kuras viņš savā jaunībā lietoja, mācot tautas deju.

Protams, visus pārdzīvojumus un piedzīvojumus nevar ne saskaitīt, ne izteikt un kur nu vēl aprakstīt kādā deju burtnīcā. Bet varu izteikt atzinību un vissirsnīgāko pateicību visiem dejas draugiem, kuri tik daudz palīdzēja šīs burtnīcas tapšanā.

Kā top deļa?

Katram mākslas darbam ir autors. Katru grāmatu kāds ir uzrakstījis un katru deļu kāds ir izveidojis. Šo cilvēku – autoru, kam pieder visas tiesības uz savu deļu, sauc par horeogrāfu. Viņa tiesības ir aizsargātas ar likumu dzīves laikā un pat zināmu laiku pēc nāves. Tā, piemēram, slavenā latviešu horeogrāfa Harija Sūnas deļu *Pie Daugavas* var deļot koncertā, samaksājot par to autortiesību aģentūrai, kura daļu naudas pārskaita autora mantiniekiem.

Kā ir ar tautas deļu? Tai it kā nav viena noteikta autora. Katra tautas deļa, dziesma, pasaka, mīkla, anekdote vai jeb kas cits, ko saucam par folkloru, tapusi un top, daudziem cilvēkiem sadarbojoties. Tajā brīdī, kad kāds cilvēks deļu tautas deļu viņš ne tikai atkārtu kādu gatavu modeli, bet arī ieliek deļā savas emocijas, jūtas un iedvesmu, tāpat kā to dara horeogrāfs, radot jaunu horeogrāfiju. Tautas deļa top neapzināti vai daļēji apzināti – variācijas un improvizācijas ceļā.

Variēt un improvizēt spēj katrs vesels cilvēks. Labi un ļoti labi tas izdodas pietiekami jutīgiem deļotājiem, jo jāuztver impulsi, ko izstaro apkārtējie cilvēki, telpa(kosmoss), ideļa (logoss, Dievs), daba un varbūt vēl kāds. Varbūt kādam tas liksies dīvaini, bet iepriekšminētais netraucē tautas deļai būt praktiski lietojamai noteiktā dzīves situācijā. Mūsdienu cilvēki dažkārt kritiski vērtē savas improvizācijas spējas, tādēļ iecienījuši iepriekš sagatavotas improvizācijas. Arī tas ir labi, ja vien improvizācijā radītais netiek tīražēts līdz jēgas zaudēšanas pakāpei.

Pirmatnēji deļa ir prieka audiovizuāla izpausme. Tas ir prieks par to, ka tu esi dzīvs un to jūti ar katru sava auguma šūniņu. Nākamais solis ir prieks par dabas, Dieva vai cita cilvēka labvēlību. Ar deļu cilvēks rāda otram(citam) savu prieku vai priecājas ar kādu kopā. Trešajā solī cilvēks ar deļu jau pielūdz kādu, deļu tam par prieku. Deļa ir arī mīlestības izpausme. Deļu, lai mīlētu un lai novērtētu mīlestību. Deļošanas process cieši saistīts ar deļas uztveršanas – skatīšanās/klausīšanās procesu.

Tautas deļas ritms cieši saistīts ar valodu, kurā deļotāji dzied. Varētu teikt, ka ritms ir valodas un deļas primāra saikne. Bez ritma deļa nav nedz iedomājama, nedz izdeļojama.

Tātad – tautas deļa ir prieka rašanās un izpausmes process, kuru nosaka ritms un prieks, bet ietekmē gan domas un ideļas, gan deļotāja subjektīvās izjūtas, tāpat kā daba un vide, kurā deļa noris. Deļas rašanās brīdis ir tikpat svēts kā jebkuras jaunas būtības rašanās brīdis.

Lai dejotu pāri, ir jāsatveras vai jāaptveras ar savu pārinieku vai pārinieci. Mūsdienu kultūrā pāru dejas deju satveroties, bet tāpat kā senākos laikos izplatītas arī tādas dejas, kuras deju nesatveroties. Satveršanās ir dejas pārinieku roku delnu sadošana – dejas pārinieki satuvojas līdz attālumam, kas izmērāms ar rokas garumu, bet aptveršanās – delnu saskarsme ar pārinieka augumu.

Iekšējo roku satvēriens. Pārinieki stāv līdzās, meita puisim pie labās rokas. Puisis pasniedz labo plaukstu ar delnu uz augšu. Meita uzliek savu kreisās rokas plaukstu ar delnu uz leju uz puīša pasniegtās plaukstas. Sadotās rokas tur priekšā, krūšu augstumā, nolaiž lejā vai paceļ galvas augstumā, veidojot vārtņus. Pārinieki var pagriezt viens otram seju vai muguru, sadotās rokas dejā ceļot līdz meitas krūšu augstumam. (*Alsungas Mugurdancis, Rīgas Pērkonītis*). Puīši sajūsmināti par deju dažkārt sadotās rokas ceļ augstāk pat par meitu galvām. Dejas laikā dažkārt puisis sadod kreiso roku ar meitas labo (*Rīgas Pankūkdancis*). Bieži vien dejas beigās zem kreisās rokas puisis izgriež meitu.



Sasveicināšanās satvēriens. Pārinieki, stāvot viens otram pretī, sniedz labās rokas un sadod delnas ar pirkstiem uz leju. Delnas var sadot ciešā rokasspiedienā, tomēr patīkamāk, ja plaukstas nav ļoti cieši sakļautas. Sadotās rokas šūpo vai krata kā sveicinoties (*Iecavas Pirkstiņš*). Ja sadotās rokas ceļ galvas augstumā, tad puisis meitu var griezt (*Aulejas Ritiņbrauc*) vai tā pati var griezties zem sadotajām rokām. Var sadot arī tikai kreisās rokas. Sasveicināšanās satvērienā var sadot arī abas rokas vienlaicīgi, izveidojot krustisku satvērienu sev priekšā. (*Bramberges Kalējiņš*). Tādā satvērienā var arī strauji griezties – tādu variāciju iespējams dejot kā dejas otro daļu (*Aknīstes Plaukstiņpolka, Iecavas Pirkstiņš*).



Elkoņu satvēriens. Pārinieki, stāvot viens otram pretī, sadod labos elkoņus. Šādi satveras, lai grieztos. Pēc grieziena labajos elkoņos seko grieziens kreisajos elkoņos. Pāru dejās grieziens elkoņos ir viens no izplatītiem gājieniem dejas otrajā daļā. Malējās rokas tur sānos, gar sāniem vai, ja ļoti ātri jāgriežas, saākē kopā savas plaukostas. Retāk lieto



elkoņu pastaigas satvērienu, kurā meita ar savu kreiso roku pieturas pie puisa labā elkoņa. Tāds satvēriens noder pastaigas gājienā (*Aizviķu Late, Lagonu Spriguleits*).

Krustiskais satvēriens. Pārinieki, stāvot viens otram līdzās, sadod abu roku delnas krustiski – sākumā puisis dod labo roku ar delnu uz augšu un meita uzliek labo roku ar delnu uz leju. Tad pāri sadotajām labajām rokām sadod kreisās rokas. Sadotās rokas tur sev priekšā, nepiespiežot pie auguma. Rokas var turēt dažādā augstumā. Krustiskā satvērienā dejo polkas, teciņus, gājiena un palēciena soļus pāru deju otrajā daļā. Neatraujot sadotās rokas, pārinieki var dažādi grozīties. Satvērienam ir ļoti daudz variāciju. Krustiskā satvērienā var sadot rokas arī aiz muguras (*Rucavas Mugurdancis*).



Slēgtais abu roku satvēriens. Pārinieki, stāvot viens otram pretī, sadod abu roku plaukostas: puisis sniedz rokas ar delnām uz augšu, meita uzliek savu roku plaukostas ar delnām uz leju. Sadotās rokas tur nolaistas lejā, izstieptas uz priekšu, pastieptas uz sāniem vai paceltas augšā. Ar uz priekšu izstieptām rokām lec žīgu un griežas uz vietas. Pāru dejās bieži lieto satvēriena variāciju ar sānis stieptām rokām – **sānis stieptu roku satvēriens**. Tā dejo galopa, pievilciena vai pielieciena soli. Ar šo satvērienu var arī griezties zem paceltām rokām – pārinieki griežas abi vienlaikus (*Rīgas Mazā muižiņa*).



Sajūgšanās satvēriens. Pārinieki, stāvot viens aiz otra, lejā sadod abu roku delnas. Satvēriena nosaukums saistīts ar tā līdzību zirga iejūgšanai pavadā: viens dejojotājs atdarina zirgu, otrs – braucēju.

7



Tā patīk skriet un dejojot maziem bērniem, tādēļ pieaugušie labprāt tā satveras ar bērniem. Pāru dejās šis satvēriens nav iemīļots. Līdzīgi var nostāties ar mugurām kopā. Tā, nedaudz iegriezušies viens pret otru, dejo *Rīgas Suitiņu*.

Aptvēriens ar sadotu roku. Aptvērienu dažkārt sauc par valša aptvērienu. Pārinieki stāv viens otram pretī. Puisis ar labo roku aptver meitu ap vidu. Meita kreiso roku uzliek ar delnu uz leju uz puīša labā pleca. Puisis kreiso roku sadod ar meitas labo roku sānis stieptu roku satvērienā. Tas ir visizplatītākais no aptvērieniem, ar kuru pāru dejās visbiežāk dejo apaļo polku. Vēl dejo arī valceri, pieliciena sānsoli, gājiena soli (*Zantes Ak žīds*), teciņus soli (*Garais dancis*). Sadotās rokas var turēt augstu gaisā, uz sāniem, nolaist lejā vai sadot, satverot viens otru ap elkoņiem. Sadotās rokas var ielikt puīša sānos – tā mūsdienās dejo ļoti reti. Vēl sadotās rokas var arī atlaist vaļā un ielikt sānos. Tādu aptvērienu sauc par **vaļējo plecu vidukļa aptvērienu**.



Slēgtais plecu vidukļa aptvēriens. Puisis ar abām rokām aptver meitu ap vidu vai ap pleciem, it kā gribēdams to pievilkt sev tuvāk. Meita uzliek abu roku plaukstas ar delnām uz leju uz puīša pleciem, it kā gribēdama to turēt zināmā attālumā. Šādā aptvērienā dejo apaļo polku – pāru deju otro daļu un arī pieliciena soļus sānis. Tomēr mūsdienās šis aptvēriens sastopams retāk nekā aptvēriens ar sadotu roku.



Ziņas par deju

Latviešu folkloras krātuves XV zinātniskās ekspedīcijas 1961. gada materiālos deja fiksēta ar numuru 1955, 12560. To Aizvīķos (Kurzeme) no diriģenta un muzikanta Eduarda Reinfelda (1899 –?) pierakstījis Romualds Jermaks. Pierakstā minēts, ka E. Reinfelds šo deju iemācījies no sava tēva. Vēl teicējs uzsvēris to, ka *šīs esot stipri veclaiku dancis, kas nākot no Lietuvas puses*. Žēl, bet 2000. gada martā ne Aizvīķos, ne tuvējā Gramzdā deju vairs neviens neatcerējās.

Dejas izcelsme saistāma ar Eiropā 19. gadsimta sākumā populāras modes dejas *Rheinlander* un tās vēlāka varianta *Lotte stuhl* ietekmi. Tā laika Kurzemes zemnieku sadzīvē *Late* bija viena no iemīļotākajām dejām. Par to liecina lielā dejas teksta variāciju dažādība. Dejas norisei ir divas stilistiskas variāciju grupas, kas atšķiras ar pirmās daļas norisi. Biežāk sastopamā grupā ir dejas ar grozīšanos pāri, aptveroties aptvērienā ar sadotu roku. Daudz mazāk izplatītas variācijas ar grozīšanos vaļējā satvērienā (mugurdeju) pirmajā daļā. Acīmredzot tādēļ etnohoreologs Harijs Sūna *Lati* pieskaitīja grozīšanās dančiem.

Dejas dažādas variācijas no 1985. gada sāka popularizēt folkloras kopas *Dandari*, *Skandinieki*, *Iļģi* un arī citas.

Dejas raksturs

Aizvīķu Late ir sirsnīga deja. Dejai raksturīgā grozīšanās dažāda vecuma cilvēkiem izdosies dažādi. Nobrieduši dejojāji to dejos pašpārliecināti un varbūt pat ar zināmu humora devu, veciem cilvēkiem deja iznāks smagnēja, bet jauniem, nepieredzējušiem dejojājiem prieku sagādās vieglums, ar kādu var grozīties pāri ar otru.

Dejas pirmā daļa (*Mugurdeja*) jādejo lēni, mierīgi, stalti un cēli. Muguras griešana dejā ir sava veida grozīšanās, kuras laikā pārinieki te ieskatās viens otram acīs, te griež tās prom.

Dejas otrā daļa (*Pastaiga ar galopu*) jādejo vidēji ātri. Te piestāvēs neliela šūpošanās pastaigas laikā un veikls galops. Nerātņiem dejojājiem patiks galopa laikā ieviest kādu kustības papildelementu – kāju piesitienu, apgriezīnu utt.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas aplī viens otram pretī un satveras iekšējo roku satvērienā. Puiši stāv ar muguru pret apļa centru.</p>
<p><i>Grozīšanās</i> 8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes</p>	<p>1. takts. Pārinieki ar vienu pievilciena soli sāmiski dejo pa dejas ceļu, skatoties viens uz otru. Puišis sāk kustību ar kreiso kāju, meita – ar labo. 2. takts. Pārinieki, pagriežot viens otram muguru, turpina kustību pa dejas ceļu. Puišis sāk kustību ar labo kāju, meita – ar kreiso. 3.– 4. takts. Pārinieki atkārtō 1. – 2. takts darbību. 1. – 4. takts atkārtojot. Pārinieki atkārtō 1. – 4. takts darbību, dejojot pret dejas ceļu. Kustību sāk, stāvot viens pret otru ar mugurām. Puišis sāk kustību ar kreiso kāju, meita – ar labo. Grozīšanās beigās pārinieki atrodas ar seju viens pret otru.</p>
<p><i>Pastaiga ar galopu</i> 8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes</p>	<p>5.– 8. takts. Pārinieki sadodas elkoņu pastaigas satvērienā un iet astoņus gājiena soļus pa dejas ceļu. 5.– 8. takts atkārtojot. Pārinieki sadodas sāmīs stieptu roku satvērienā un dejo sešpadsmit galopa soļus pret dejas ceļu.</p>

Melodijas un teksta pieraksts

1

La - te štūl, La - te štūl, Jū - le kri - ta grā - vī.

5

Lai vi-ņa krīt, lai vi-ņa krīt man tā man-ta pa - liks.

Late štūl, Late štūl,
Jūle krita grāvī.
Lai viņa krīt, lai viņa krīt
Man tā manta paliks.

Ziņas par deju

Par deju man vairākkārt stāstīja Aulejas pagasta vecie iedzīvotāji laikā no 1982. līdz 1996. gadam, kad tur vasarās pie radiem dzīvodams, vācu dejas folkloru. Deju atcerējās māsas Monika Dzalba (1912–1984), Tekla Dzalba (1916–1995), Helena Dzalba (1906), muzikants Jānis Jakovels (1925) un arī citi aulejieši.

Deja bijusi ļoti populāra divdesmitā gadsimta divdesmitajos – trīsdemītajos gados. To vienmēr dejujuši dziedādami. Pēc otrā pasaules kara to dejoja tikai atsevišķos sarīkojumos, jo dejošanas tradīcija, kad deju vakari notika katru sestdienu kādā no aulejiešu mājām, vairs neatjaunojās.

Ritiņbrauc ir līdzīga Vidzemē un Latgalē izplatītajam un savulaik ļoti populārajam *Litenietim*.

Dejas raksturs

Aulejas Ritiņbrauc jādejo ar izteiktu interesi vienam par otru. Puiši interesi par meitām var izrādīt diezgan atklāti, bet meitas to dara kautrīgāk. Ja meitai puišis ir svešs vai nepatīkams, viņa slēpj skatienu no tā dažkārt visai uzstājīgās ķīķēšanas.

Dejas pirmā daļa (*Ķīķēšana*) jādejo vidējā tempā. Puišis stingri tur labo roku gaisā virs meitas galvas tā, lai viņa ar savu labo roku var stingri turēties pie puīša rokas rādītājpirksta. Nesadotās rokas tur sānos, bet var turēt arī gar sāniem. Mūsdienās dažkārt puiši roku paslēpj aiz muguras. Tas būtu jādara, ja jāpietur apģērbs, kas traucē dejojot, vai telpa ir ļoti šaura. Roku turēšana dejas laikā aiz muguras dažkārt liecina par cilvēka nespēju pārvaldīt savu augumu. Ir arī tādas situācijas, kad cilvēki nezina, kur likt savas rokas.

Arī dejas otrā daļā (*Apaļā polka*) jādejo vidējā tempā. Dejojāji dejo slīdošu vieglās polkas soli, viegli šūpojoties. Griešanās kustība var būt diezgan strauja – vienas takts laikā labi dejojāji var apgriezties pat par 360 grādiem un nezaudēt kustības plūdenumu.

Iespējams, ka daudziem labprātāk patiks dejojot aplī, bet labiem dejojājiem nekādas pūles nesagādās arī dejošana brīvi pa visu laukumu.

<i>Sākuma stāvoklis</i>	Pārinieki nostājas aplī viens otram pretī, puīši – ar seju pa dejas ceļu. Sadotās labās rokas paceļ virs meitas galvas. Malējās rokas ieliek sānos.
<i>Ķīķēšana</i> 8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes	1.– 4. takts abas reizes. Pārinieki ar vieglo polku pārvietojas pa dejas ceļu. Meita griežas zem paceltajām, sadotajām rokām. Puišis vada meitu un palīdz viņai griezties. Vienlaicīgi viņš mēģina ieskatīties pāriniecei acīs (ķīķē).
<i>Apaļā polka</i> 8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes	5.– 8. takts abas reizes. Pārinieki sadodas aptvērienā ar sadotām rokām (polkas aptvērienā) un dejo apaļo vieglo polku aplī pa dejas ceļu.

Melodijas un teksta pieraksts

Uz ri-tiņ' brauc, uz ri-tiņ' brauc, uz ri - te - nī - šu meiteņom, uz
mei-te-ņom. Tur la - bi dzei-vot byus, tur la-bi dzeivot
byus, tur la - bi dzeivot, la-bi dzeivot, la-bi dzeivot byus.

Uz ritiņ' brauc, uz ritiņ' brauc,
Uz ritenīšu meiteņom.

Tur labi dzeivot byus,
Tur labi dzeivot byus,
Tur labi dzeivot, labi dzeivot,
Labi dzeivot byus!

Ziņas par deju

Latviešu folkloras krātuves XXXVII zinātniskās ekspedīcijas Balvu rajona Baltinavā (Latgale) pierakstīta deja. Deja arī pirms tam ir daudzkārt fiksēta gandrīz visur Latvijā, bet Latgalē tā bijusi daudz, daudz populārāka nekā, piemēram, Kurzemē. Dejas variantu cers, dejošanai pa divi tolaik bijis izplatītāks par trijnieku variantiem.

Interesanti, ka tieši tāda pati dejas norise ir ar citām populārām melodijām – Zemgalē un Vidzemē dejo, dziedot *Kur tu teci, gailīti*, bet citviet Latgalē – *Doncot gōju ar meitōmi*. Tas nozīmē, ka senāka horeogrāfiska norise tiek izdarīta ar jaunāku laiku melodiju.

No 1990. līdz 2000. gadam deja ļoti populāra kļuvusi tieši dejošanai pa trim. Tad puisis dejo ar divām meitām. Dažkārt kopā dejo trīs meitas, bet nekad nedejo trīs puīši.

Dejas raksturs

Baltinavas Krakovjaks ir visu vecumu dejojājiem piemērota deja. To var dejojot liels ar mazu un vecs ar jaunu, kā tas senatnīgās norisēs kādreiz bija ierasts. Tiesa, *Krakovjaks* ir deja ar jaunāku laiku melodiju, bet tās norise ir ļoti piemērota pirmatnēja dejas prieka paušanai.

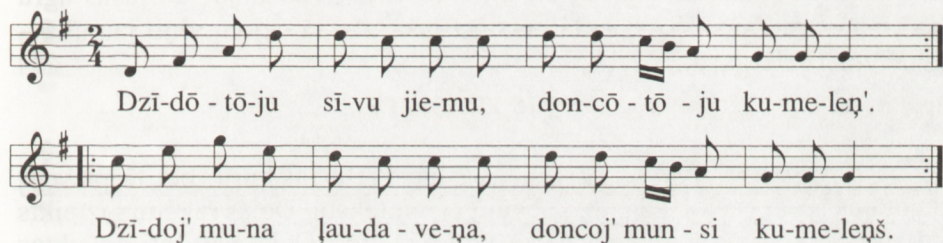
Dejas pirmo daļu (*Pastaiga*) dejo mērenā ātrumā, bet to var dejojot arī ātri. Tempa maiņa zināmās robežās rosina dejojājus pievērst uzmanību partnerattiecībām.

Dejas otro daļu (*Apaļā polka*) var dejojot ātrāk par pirmo vai tādā pašā ātrumā. Dejojāji, kam svarīga stilistiska izturētība, nesasteigs šo daļu, bet dejos ieturēti slīdošu vieglās polkas soli.

Dejojot pa trim, otrajā daļā ir jāizdara pavisam cits gājiens – *Maina*. Dejojāji paceļ augšā sadotās rokas, tā izveidojot vārtiņus. Vidējais dejojājs laiž pamišus vienu vai otru meitu brīvajos vārtiņos un pats dejo katrai meitai līdzī cauri ar otru meitu izveidotajiem vārtiņiem.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas aplī viens otram iepretī. Puisis stāv ar muguru pret apļa centru un sniedz meitai labo roku, meita pretī dod kreiso.</p>
<p><i>Pastaiga</i> 8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes</p>	<p>1.– 2. takts. Dejotāji iet dejas ceļa virzienā trīs soļus. un izliek brīvo kāju uz priekšu kustības virzienā. Puisis sāk ar kreiso kāju un izliek kustības virzienā labo kāju. Meita sāk ar labo un izliek kreiso.</p> <p>3.– 4. takts. Dejotāji atkārtō iepriekšējo darbību, sākot kustību pret dejas ceļu ar pretējo kāju.</p> <p>1.–4. takts atkārtojot. Dejotāji atkārtō visu iepriekšējo darbību.</p>
<p><i>Apaļā polka</i> 8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes</p>	<p>Pārinieki aptveras aptvērienā ar sadotu roku (valša aptvērienā) un deļo astoņus vieglās polkas soļus. Deļo brīvi pa visu dejas laukumu.</p>

Melodijas un teksta pieraksts



Dzī-dō - tō-ju sī-vu jie-mu, don-cō - tō - ju ku-me-leņ'.

Dzī-doj' mu-na ļau-da - ve-ņa, doncoj' mun - si ku-me-leņš.

Dzīdōtōju sīvu jiemu
 Doncōtōju kumeleņu.
 Dzīdoj' muna ļaudaveņa,
 Doncoj' munsī kumeleņš.

Ziņas par deju

Latviešu folkloras krātuves XV zinātniskās ekspedīcijas Liepājas rajonā pierakstītajos materiālos ar arhīva numuru 1954, 2094 fiksēta no Jēkaba Ķībura (1897. –1972.) pierakstītā deja *Vecā māte*. Klāt piezīmēts, ka deja bijusi zināma arī Nīcā.

Kad 2000. gada martā apjautājos nīcenieci Mirdzai Pabērzai (1931.) par deju, tad vispirms noskaidroju, ka viņa ir J. Ķībura attāla radniece. Tomēr ne viņa, ne viņas tante Margrieta Ķude (1919.) nemaz neatcerējās dejas norisi. Toties viņas varēja nodziedāt dejas vārdus un M. Ķude zināja teksta variāciju. M. Pabērza interesējās par deju arī pie citiem vecākās paaudzes nīceniekiem, tomēr neviens vairs šo deju neatcerējās.

Par deju interesējos arī pie Bārtas bērnu folkloras kopas *Bārtenieki* vadītājām Olgas Balbārdes un Mudītes Meļķes. Arī viņām neizdevās atrast precīzas norādes par dejas soļiem. Deju izdevās atrast 2000. gada jūlijā Bārtā, kad tur notika folkloras skolotāju nometne. Kādu vakaru ciemos bija aicināts Guntas Klievēnas vadītais Bārtas etnogrāfiskais ansamblis. Kad bārteniecēm sāku dejojot priekšā dažādus dejas soļus, visas atzina, ka tāda deja bijusi. Viņas atcerējās, kā viņu vecāsmātes šo deju rādījušas agrā bērnībā – aptuveni 1930. gadā un stāstījušas, ka tā dejota viņu jaunībā – aptuveni 1880. gadā.

Dejas raksturs

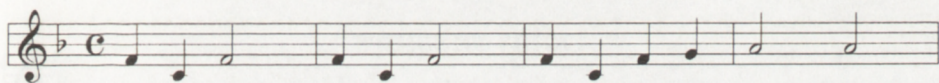
Bārtas Vecāmāte ir pāru deja ar nosvērtu raksturu, bet tā pievelk dejojājus arī ar savu nedaudz zobgalīgo zemtekstu. Dejas raksturs izteikts arī vārdos, ko dejojāji dzied, lecot un griežoties. Dejai nav ļoti noteiktas norises. Katrs dejojājs savu kustību veido atdarinot nespējīga cilvēka dejošanu, bet dara to saskaņā ar žīgas ritmu.

Dejas pirmā daļa (*Žīga*) jādejo lēni un prātīgi. Dejas soļi ir plaši, pietupieni – diezgan dziļi, lēcieni un kāju cēlieni – augsti. Iespējama variācija, kad dejojāji pieklibo, atdarinot vecu cilvēku stīvo gaitu vai nebēdnīgi piesit kājas.

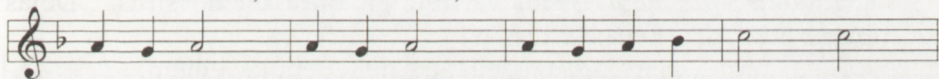
Dejas otrā daļa (*Grieziens*) jādejo ātri vai ļoti ātri. Augumu var šūpot līdzī kustībai.

<p style="text-align: center;"><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas soļa attālumā ar seju viens pret otru un sadod abas rokas.</p>
<p style="text-align: center;"><i>Žīga</i> 8 taktis 1.– 8. takts</p>	<p>1.– 3. takts. Dejotāji žīgo – katrā taktī izdara divus lēcienus, krustojot kājas. Labāki dejotāji lēcienus savij ar citām kustībām.</p> <p>4. takts. Dejotāji piesit kājas vai sasit plaukstas, vai apgriežas uz riņķi, vai dara to visu reizē.</p> <p>5.– 8. takts. Dejotāji atkārto visu iepriekšējo darbību vai tās variāciju.</p>
<p style="text-align: center;"><i>Grieziens</i> 8 taktis 9.– 12. takts 2 reizes</p>	<p>9.–12. takts. Dejotāji griežas riņķi uz vienu pusi. Ja satvērienu nemaina, tad kustību sāk pa dejas ceļu. Grieziens var būt ļoti daudzveidīgs.</p> <p>9.– 12. takts atkārtojot. Dejotāji atkārto visu iepriekšējo darbību, griežoties pretējā virzienā.</p>

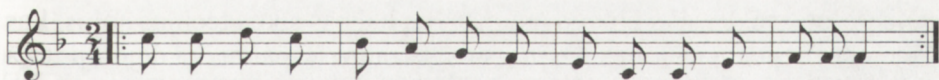
Melodijas un teksta pieraksts



Ve - cā māt, ve - cā māt, nāc ar ma - ni dan - cāt!



Ve - cā māt, ve - cā māt, nāc ar ma - ni dan - cāt!



Tu ar sa - vu kli - bo kā - ju, es ar ko - ka tupelēm.

Vecā māte, vecā māte,
Nāc ar mani dancāt.
Tu ar savu klibo kāju,
Es ar koka tupelēm.

Vecā māte, vecā māte,
Nāc ar mani dancāt.
Tu ar savu klibo kāju,
Es ar savu veselo.

Ziņas par deju

Dejas pieraksts izdarīts Sibīrijas latviešu ciemā Lejasbulānā 1990. gadā, kad tur viesojās Latvijas Universitātes Deju folkloras kopa *Dandari*. Lejasbulānas ciemā šo deju rādīja vecākās paaudzes cilvēki – Emīlija Kadaka, Alma Cine, Emīlija Blumberga un Melbāržu ģimene.

Viņu dežošanas maniere bija tik viegla un dzīva, ka gadu starpība, ja līdzās dejoja viņu mazbērni vai Rīgas jaunieši, tikpat kā nebija jūtama. Tomēr Sibīrijas latvieši uzsvēra, ka viņu dejas no Latvijas latviešu dejām atšķiras ar to, ka bulānieši nelēkā kā rīdzinieki, bet dejo līgani un plūdeni. Sevišķi izteiksmīga bija polka, kuru viņi dejoja ļoti sīkiem soliņiem, it kā slīdot virs grīdas. Šī Bulānas vieglā polka viņiem izdevās, dejojot gan tūbas velteņos (ja klubā auksts, jādejo tikai velteņos), gan zeķēs (mājās labāk zeķēs), gan kurpēs (ja jau balle, tad kurpes kājās).

Mūsdienās šo deju deju reti, jo iemīļotākas ir citas, līdzīgas pāru dejas.

Dejas raksturs

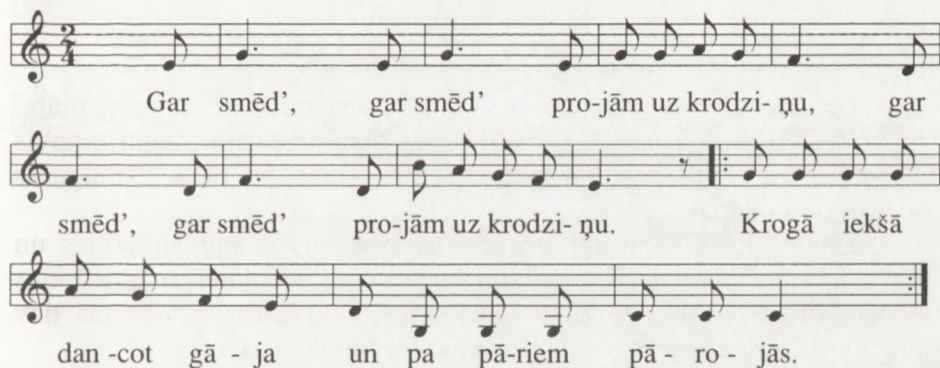
Bulānas Garsmēdis jādejo aizrautīgi, plaši un no sirds. Dejas kustības ir plūstošas, neuzsvērtas.

Dejas pirmā daļa (*Žīga*) jādejo ātri, nelieliem lēcieniem.

Dejas otrā daļa (*Apaļā polka*) jādejo nedaudz ātrāk par *Žīgu*. Polkas solis ir ļoti viegls, sīks un nemanāms. Tas balstās sīkos tecīņus soļos, kas jādejo, nedaudz paceļoties puspirkstos, tā radot iespaidu, ka dejojāji it kā lido virs grīdas. Dejojājiem jāievēro, ka jebkāda lēkāšana būtu lieka – tā nav nepieciešama, ja gribam izjust to, kā dēļ *Garsmēdi* iecienījuši mūsu tautieši tālajā Sibīrijā.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas aplī viens otram līdzās, ar seju pa dejas ceļu.</p>
<p><i>Žīga</i> 8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes</p>	<p>1. takts. Plašs lēciens, izmetot labo kāju uz priekšu, kreiso - atpakaļ. 2. takts. Plašs lēciens, izmetot kreiso kāju uz priekšu, labo - atpakaļ. 3. takts. Divi plaši lēcieni, izmetot pārmaiņus labo un kreiso kāju uz priekšu, attiecīgi pretējo atpakaļ. 4. takts. Plašs lēciens kā 1. taktī, izmetot labo kāju uz priekšu, kreiso - atpakaļ. Atkārto 1. līdz 4. takts darbību otro reizi.</p>
<p><i>Apalā polka</i> 8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes</p>	<p>Pārinieki aptveras aptvērienā ar sadotām rokām (valša aptvērienā) un dejo astoņus vieglās polkas soļus. Dejo brīvi pa visu dejas laukumu.</p>

Melodijas un teksta pieraksts



Gar smēd', gar smēd' pro-jām uz krodzi-ņu, gar
 smēd', gar smēd' pro-jām uz krodzi-ņu. Krogā iekšā
 dan-cot gā-ja un pa pā-riem pā-ro-jās.

Gar smēd', gar smēd'
 Projām uz krodziņu

Krogā iekšā dancot gāja
 Un pa pāriem pārojās.

Ziņas par deju

Makašānu Amatniecības skolas skolotāja un folkloras kopas *Kūkleite* vadītāja Marija Andina deju 1990. gadā iemācījās no savas mammas Annas Īvones (1930), kura to apguvusi no saviem vecākiem – Antoņinas (1900.–1964) un Donāta Īvoniem (1890–1946). Marijas māte Anna atceras, ka deju zinājusi jau viņas vecmamma Agnese Lizdika (1875–1910?). Visu Marijas šeit aprakstīto priekšteču dzīves laikā *Tirlina* ir bijusi ļoti populāra deja – to dejojuši visās ballītē jeb *večerinkās* pēc kārtas, izņemot katoļiem svarīgo lielo gavēni.

Latgaliešiem Dricēnos savulaik bija svarīgi atšķirties no poļu ieceļotājiem. Tādēļ dricēniešu dejas ir sparīgas, vijīgas un samērā ātras pretstatā poļu ieceļotāju lēnajām un stīvajām.

Folkloras kopa *Kūkleite* deju iemācījās 1992. gadā, kad Makašānu jaunieši pirmo reizi sasparojās, lai piedalītos folkloras svētkos *Pulkā eimu, pulkā teku*. Tagad *Tirlinu* deju ne tikai *Kūkleite*, bet arī citas Rēzeknes rajona bērnu un jauniešu kopas.

Dejas raksturs

Dricēnu Tirlina jādejo viegli un mīli, neaizraujoties ar variācijām. Deja ir vidēji ātra. Locīšanās kustības jāizdara ar taisnu muguru, nevis uzkumpušiem. Dejošana ar taisnu muguru palīdzēs izvairīties no muguras sāpēm vecumdienās.

Dejas pirmā daļa (*Uz priekšu un atpakaļ*) jādejo, grozoties un lokoties. Dejas soļi ir plaši – katru soli sper iesāņus, vienlaicīgi pagriežoties un palokoties kustības virzienā. Dejotāji var saskatīties, taču tas nav obligāti. Kautrīgāki jaunieši dejos, skatoties vienā virzienā.

Dejas otrā daļa (Grieziena) jādejo ātri. Mugura jātur stingri. Labiem dejotājiem tas netraucēs dejot lokani.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas pāru kolonnā viens otram līdzās. Puiša labā roka sadota ar meitas kreiso roku, sadotās rokas nolaistas lejā. Dejas laukumā var nostāties vairākas kolonnas.</p>
<p><i>Uz priekšu un atpakaļ</i></p> <p>8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes</p>	<p>1.–2. takts. Dejojāji, sākot ar labo kāju, lec uz priekšu četrus divsoļu polkas soļus. Soļus sper ar labo kāju slīpi pa labi un ar kreiso – pa kreisi.</p> <p>3.–4. takts. Dejojāji, sākot ar labo kāju, lec atmuguriski atpakaļ četrus divsoļu polkas soļus.</p> <p>1.–4. takts atkārtojot. Dejojāji atkārtoti visu iepriekšējo darbību.</p>
<p><i>Grieziens</i></p> <p>8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes</p>	<p>5.– 8. takts. Pārinieki, pagriezušies ar seju viens pret otru, griežas labajos elkoņos ar divsoļu polkas soli.</p> <p>5.– 8. takts atkārtojot. Pārinieki griežas kreisajos elkoņos.</p>

Melodijas un teksta pieraksts

Tir - li - na, tir - li - na, tir - li - na tai - ra.

Jau-nu mei-tu dan-cōt ve - žu. Jau-nu mei-tu dan-cōt vež'.

Tirlina, tirlina, tirlina taira,
Jaunu meitu dancōt vežu.

Tirlina, tirlina, tirlina taira,
Jaunu puisi dancōt vežu.

Tirlina, tirlina, tirlina taira,
Obi divi dancōt gōja.

Ziņas par deju

Dejas melodiju un aprakstu pirmais savā *Latvju tautas mūzikas materiālu* ceturtajā burtnīcā ir publicējis Jurjānu Andrejs, kurš to pierakstījis Ērgļos no P. Blaua.

Deja bija ļoti izplatīta Vidzemē divdesmitā gadsimta divdesmitajos un astoņdesmitajos gados. Abas reizes tā tika popularizēta mācību iestādēs un dažādos sarīkojumos, kuros piedalījās bērni. Tā ir publicēta gandrīz visos latviešu valodā iznākušajos rotaļu un deju krājumos.

Daudz populārāka par pāru deju ir rotaļa (riņķa dancis) ar to pašu teksta motīvu. Īpaši sazaroti rotaļas varianti atrodami Latgales folkloras pierakstos.

Pašreizējo interpretāciju izveidoja un izplatīja folkloras draugu kopas *Savieši* un *Skandinieki* no 1979. līdz 1995. gadam.

Dejas raksturs

Ērgļu Nokulmani jādejo, izteikti un uzsvērti lokoties pie katra soļa. Locīšanās esot tādēļ, ka dejotāji ar saviem augumiem atdarinot lokanos kārkļus, lai paši būtu tikpat lokani. Deja piemērota maziem bērniem, jo viņiem ir tuvi un saprotami tekstā uzsvērtie motīvi.

Dejas pirmā daļa (*Pastaiga ar locīšanos*) jādejo vidējā tempā. Soli jāspēr ieslīpi (pa plašu diagonāli), noliecoties kustības virzienā. Pavisam maziem dejotājiem nevajadzētu uzsvērt locīšanos, jo viņiem vēl nav nostiprinājušās stalta auguma turēšanas iemaņas. Locīšanās kustībai jābūt tikpat dabiskai, kāda ir koka vai krūma kustība. Jujānu Andrejs raksta, ka *izdarītāji, pa pāram saķērušies,.... dzied staigādami un visādi locīdamies*. Gājiena soļa vietā var būt trīssolis, valceris vai divsoļu valsis.

Otrā daļa (*Polka*) jādejo vidējā vai ātrā tempā. Galvenais, lai paspētu arī paši mazākie un vecākie dejotāji. Variējot iespējams dejot apaļo polku, griezties elkoņu satvērienā ar palēciena vai polkas soli.

Vispār pieņemts uzskats, ka pēršana gadskārtu svētkos saistīta ar senu ļaunuma atvairīšanas un svētības aktu.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas aplī viens otram līdzās, ar seju pa dejas ceļu. Rokas sadod krustiskā satvērienā sev priekšā.</p>
<p><i>Pastaiga ar locīšanos</i></p> <p>8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes</p>	<p>1.–4. takts. Dejotāji, sākot ar labo kāju, iet uz priekšu četrus plašus gājiena soļus, katrā taktī izdarot vienu soli. Soļus sper ar labo kāju slīpi pa labi un ar kreiso – pa kreisi. Sperot soli ar labo kāju, kreiso ātri pieliek pie labās un otrādi. Katrā soli pārinieki noliecas kustības virzienā.</p> <p>1.–4. takts atkārtojot. Dejotāji atkārtoti visu iepriekšējo darbību.</p>
<p><i>Polka</i></p> <p>8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes</p>	<p>5. – 8. takts abas reizes. Dejotāji, sākot ar labo kāju, dejo uz priekšu astoņus pievilciena polkas soļus.</p>

Melodijas un teksta pieraksts

1
No - kul ma - ni, mā - mu - li - ņa

5
Lai es au-gu tik lo - ka - na, kā vī - to - la ža-ga-riņš.

Nokul mani, māmuliņa,
Ar vītola žagariņu,
Lai es augu tik lokana,
Kā vītola žagariņš.

Ziņas par deju

Libiešu kapteinis Oskars Stalts (1904–1991) šīs senās dejas melodiju ap 1985. gadu kādu dienu spēlējis ar mutes ermoņikām. Viņa meita Helmi, folkloras draugu kopas *Skandinieki* vadītāja, sāka interesēties par jauko melodiju. Tēvs teicis, ka tā esot viņa jaunības laikos Kolkā (Kurzeme) dejota deja, ko viņš tikai tagad atcerējies. Drīz vien *Trīsrociņu* dejoja visos pasākumos, kur vien ieradās *Skandinieki*.

Man šo stāstu atstāstīja pati Helmi, kad 1999. gada decembrī braucām no Skrundas, kur bijām noskatījušies Kuldīgas novada folkloras kopas, lai spriestu, kuras labāk iederētos folkloras festivāla *Baltika 2000* sarīkojumos.

Kolkas Trīsrociņš ir trīsdaļīga pāru deja ar īpašu jaunu dalībnieku iesaistes veidu, kas nepieredzējušam dejojotājam var likties nedaudz negaidīts. Dejas norise sasaucas ar Latgalē izplatīto *Susekli*.

Dejas raksturs

Kolkas Trīsrociņš ir rāma, mierīga deja, kas ļauj dejojotājiem būt domīgiem, liriskiem un pat sentimentāliem. Tātad viss atkarīgs no pašu noskaņojuma. Tomēr tā neļauj iegrimt pasīvā attieksmē pret pāriniekiem. Pāri visu laiku mainās un dejā savdabīgā veidā cits pēc cita iesaistās jauni dejojotāji.

Pirmajā daļā (*Lēna polka*) jādejo iznesīgi. Deja jāsāk vienam pārim – labākajiem dejojotājiem. Tas pievērsīs uzmanību un labvēlīgi noskaņos klātesošos.

Otrajā daļā (*Astotnieks*) pāriniekiem jādejo katram ar abiem uzlūgtiem cilvēkiem astotnieks. Grūtības rodas, ja tiek iesaistīti neprasmīgi dejojotāji. Nekādā gadījumā tos nevelciet aiz rokām un negrūstiet. Nostājieties starp uzlūgtajiem un lēni ejiet viņiem apkārt pa astotnieku. Savu augumu savlaicīgi turiet pagrieztu kustības virzienā, lai citi cilvēki noprastu jūsu kustību.

Trešajā daļā (*Trīsrociņš*) trīs dejojotāji griež *dzirnaviņas*. Pievērsiet uzmanību tam, lai griezienu kustība nebūtu par ātru.

Dejas apraksts

23

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Dejas laukuma vidū nostājas viens vai vairāki dejotāju pāri un satveras aptvērienā ar sadotu roku.</p>
<p><i>Lēnā polka</i> 8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes</p>	<p>1.– 4. takts. Pārinieki lēni dejo apaļo polku ar pievilciena vai pielieciena soli. Deju var sākt viens pāris. Tad šo daļu var dejojot pat visai ilgi, lai pievērstu sev uzmanību. Daļas beigās pārinieki atvadās un katrs uzlūdz sev jaunu pārinieku.</p>
<p><i>Astotnieks</i> 8 taktis 5.–8. takts 2 reizes</p>	<p>5.– 12. takts. Katrs dejotājs, kurš uzlūdzis sev divus pāriniekus, nostājas vidū un sāk apdejojot abus stāvošos, virzīdamies tiem apkārt pa astotnieku. Virzīties var gan ar gājiena, gan ar tecīšus soli.</p>
<p><i>Trīsrocīņš</i> 8 taktis 5.–8. takts 2 reizes</p>	<p>13.– 14. takts. Dejojotāji sadod labās rokas un ar tecīšus soli griežas astoņus soļus pret dejas ceļu. 15.– 16. takts. Dejojotāji sadod kreisās rokas un ar tecīšus soli griežas astoņus soļus pa dejas ceļu.</p>

Melodijas pieraksts

The musical notation shows a melody in 2/4 time, consisting of four staves. The melody is written in treble clef. The first staff starts with a treble clef and a 2/4 time signature. The melody consists of eighth and quarter notes. The second staff continues the melody. The third staff continues the melody. The fourth staff continues the melody and ends with a double bar line.

Ziņas par deju

Deju 1989. gadā Lagonos (Latgale) no Lonijas Belogrīvas (?) pierakstījuši Rēzeknes puses tradicionālās dejas draugi Ilmārs un Inga Dreli. Tad deju uzreiz sāka dejojot Dreli ģimenes vadītā deju kopa *Dziga*. *Dzigi* savulaik šī bija tāda kā kopas vizītkarte.

Teicēja L. Belogrīva dejas pavadījumam nodziedāja divas melodijas – šajā aprakstā publicēto un divdesmitā gadsimta sākumā populārās krievu modes dziesmiņas *Čižik, čižik...* melodiju. Tādēļ *Spriguleiti* dažkārt sauc arī par *Čižiku*. Jādomā, ka tas ir tādēļ, ka Vidsmuižas pagastā tāpat kā citviet Latgalē, bija tradīcija, ka latgalieši un krievi devoja vienas un tās pašas dejas, bet dziedāja katrs savā valodā un savā melodijā.

Spriguleits no pieraksta laika līdz šī apraksta publicēšanas laikam ir ļoti populārs daudzviet Latgalē un Rīgā.

Dejas raksturs

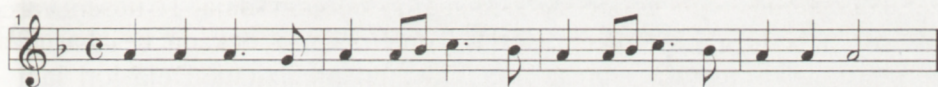
Lagonu Spriguleits ir visai rāma deja, kas jūtams tās pirmajā daļā. Reizē dejai piemīt pat zināms diženums, kas jūtams otrās daļas sākumā. Tas izpaužas plašajās un nosvērtajās sānsolā kustībās dejas otrajā daļā. Ja šīs dejas pirmajā daļā var pat mīļi patērzēt ar pārinieku, tad otrajā daļā cilvēku pārņem pat neapjaustu ilgu un plašuma sajūtas.

Pirmajā daļā (*Pastaiga*) jādejo mīļi, it kā pastaigājoties ar mīlo draugu. Daudziem patīks arī iespēja sevi parādīt un uz citiem paskatīties.

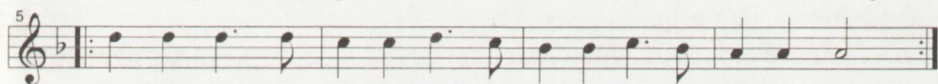
Otrajā daļā (*Sānsolis*) dejojājiem jāievēro dejas laukuma izmēri, lai dejas sajūsmā neuztriektos kādam šķērslim. Ar sānsoli iespējams labi iešūpoties.

<i>Sākuma stāvoklis</i>	Pārinieki nostājas aplī ar seju pa dejas ceļu un sadodas vaļējā plecu vidukļa aptvērienā. Otrās rokas nolaiž gar sāniem.
<i>Pastaiga</i> 4 taktis 1.– 4. takts	1.– 2. takts. Dejotāji iet uz priekšu četrus gājiena soļus. 3.– 4. takts. Dejotāji turpina kustību ar astoņiem tecīgus soļiem. Kustības beigās puisis ievēd meitu aplī ar seju pret sevi. Abas rokas nolaiž gar sāniem.
<i>Sānsolis</i> 8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes	5. takts. Dejotāji, sākot ar labo kāju, dejo sāņus divus skrējiena un vienu palēciena soli. Puisis dejo uz apļa āru, meita uz apļa vidu. 6. takts. Dejotāji atgriežas savās vietās, sākot kustību ar kreiso kāju. 7.– 8. Pārinieki satveras rokās un ar četriem gājiena soļiem apgriežas. 5.– 8. takts atkārtojot. Dejotāji atkārtoti 5.– 8. takts kustību.

Melodijas un teksta pieraksts



As aug-da - ma pī brō - lei - ša, dau-dzi dor-ba ī - mō - cēj',



Lā - gon lais - ti spri-gu-lei - ti, žig - li vilk - ti dzier-na-veņ's.
Augsti cie - lu, vīg-li lai - žu, brō - ļa dū - tu spri-gu-leit'.

As augdama pie brōleiša
Daudzi dorba īmōcēju
Lāgon laisti spriguleiti,
Žigli vilkt dziernavenis.
Augsti cielu, vīgli laižu,
Broļa dūtu spriguleiti.

Izstreičieju izkapteņu
I nūplōvu vīčauzeit,
Vēl aporu papyveiti,
Pī sileņa ataudzeņu.
Vysus darbus padarēju,
Kūču dīnu sagaidēju.

Vēl izcepu plocineiti
I ar madu apmāzoju.
Izbrūvēju mīžu olu,
Sōbru bōbu paprasēju,
Ēdit, dzerit, gūdyņojit
Šos vosorys devumeņu.

Ziņas par deju

Madonas apkaimē, 1979.gadā vācot dejas folkloru, saskāros ar interesantu deju – *Māte teica*, kura visu vecākās paaudzes cilvēku atmiņā bija palikusi kā mīļākā bērniības deja. Šeit pierakstīta norise atbilstoši lazdonietes (Vidzeme) Veltas Cipules (1922) stāstījumam

Latviešu folkloras krātuves fondos glabājas desmitiem šīs dejas pierakstu no visiem Latvijas novadiem. Latvijā – īpaši Vidzemē un Zemgalē deja bijusi ļoti populāra no 1920. līdz 1939. gadam. Tad to dejojā skolēni.

Pēc etnohoreologa H. Sūnas domām dejas gājienu sasaucas ar sava laika balles (modes) deju *Papiljon*, *Hakenspitz* un *Koketka* norisi. Ir arī teicēju sniegtas ziņas par to, ka deja izveidojusies no modes dejas *Papiljons*. Tas liecina par dejas asimilēšanos. Šādā kontekstā ļoti interesanta ir informācija par to, ka Norvēģijā deju ar tieši tādu norisi sauc *Lettiska polka* un uzskata, ka deja pārņemta no latviešiem.

Dejas raksturs

Lazdonas Māte teica ir jautra, atsperīgi dejojama deja. To tiešām var lekt uz nebēdu – kā jēri savā vaļā. Tomēr tā nav nekāda nesakarīga sprinģošana. Soļu raksts prasa noteiktību un precizitāti. Dejā ļoti labi izpaužama tāda vidzemnieku rakstura iezīme kā spēja variēt noteiktās robežās un no tā gūt lielu prieku.

Pirmajā daļā (*Papēdis/pirkstgals*) jādejo, sirsnīgi pievēršot uzmanību savam pāriniekam. Kāja ātri jāatrauj no grīdas kā no karstas plīts.

Otrajā daļā (*Polka*) ir ātri jādejo pievilciena polkas solis pa dejas ceļu. Solis ir ļoti atsperīgs, pat lēkājošs. Iedomājieties, kā lektu Rūdis no R. Blaumaņa *Skroderdienām Silmačos*.

Ļoti maziem bērniem mācīšanas dēļ piemērotāka ir riņķa danča norise, kurā visi dejo dārziņā. Pirmajā daļā izdara papēža/pirksta soli uz vietas, bet otrajā daļā lec polku pa dejas ceļu.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas aplī viens otram līdzās, ar seju pa dejas ceļu un satveras augšupceltu roku krustiskā satvērienā.</p>
<p><i>Papēdis/pirksts</i> 4 taktis 1.– 4. takts</p>	<p>1. takts. Pārinieki izliek uz priekšu labo kāju uz papēža un ar strauju kustību, uzsitot ar pēdu pa grīdu, pievelk labo kāju pie kreisās. 2. takts. Pārinieki trīs reizes piesit kājas – labo, kreiso, labo un, neatlaižot rokas, pagriežas pa labi pretējā virzienā – ar seju pret dejas ceļu. 3. takts. Atkārto 1. takts kustības ar pretējo kāju. 4. takts. Pārinieki trīs reizes piesit kājas – kreiso, labo, kreiso un, neatlaižot rokas, pagriežas pa kreisi pretējā virzienā – ar seju pa dejas ceļu.</p>
<p><i>Polka</i> 8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes</p>	<p>5.– 8. takts abas reizes. Pārinieki dejo astoņus polkas soļus pa dejas ceļu. Sadotās rokas nolaiž un tur priekšā krūšu augstumā, tā izveidojot krustisku satvērienu.</p>

Melodijas un teksta pieraksts

1. Mā - te tei - ca Jan-cī - tim, mā - te tei - ca Jan-cī - tim.

5. Lai tas ko-kā ne - kāp-jot un lai bik - ses ne-plē-šot.

6. ne - kāp - jot un lai bik - ses ne - plē - šot.

Māte teica Jancītim,
Māte teica Jancītim,
Lai tas kokā nekāpjot,
Un lai bikses neplēšot.

Jancis māti neklausīja,
Jancis māti neklausīja,
Un tai kokā uzkāpa
Un tās bikses saplēsa.

Ziņas par deju

Deju atklāja Folkloras draugu kopa *Skandinieki*, kad 1987. gadā veidoja priekšnesumu kopā ar trim Liepnas (Vidzeme) sievām – Hertu Reiznieci (1921), viņas māsu Mildu Valteri (1915) un māsiņu Hertu Zitāni (1919–1997). Deja bija ļoti iecienīta Liepnas pagastā (Kudinovā, Bērzupē, Purnavā) no 1930. līdz 1940. gadam. No *Skandinieku* un Liepnas sievu priekšnesumiem dejas ātri kļuva populāra jauniešu vidē un joprojām ir ļoti iecienīta.

Jāatzīmē, ka visas minētās Liepnas sievas ir tuvas radniecības kopas *Ilgi* vadītājai Ilgai Reizniecei un kopas *Dandari* vijolniecei Zanei Kriumanei. Pēdējo reizi visas sievas kopā sadziedāja un sadancoja 1997. gadā Ieriķos.

Tautas Mūzikas centra (TMC) speciālisti 1992. gadā H. Zitānes stāstījumu un dejas norisi ierakstīja audio un videolentēs. Ieraksti glabājas TMC.

Deja līdzīga sava laika modes dejai *Reinlenderis* un tādām tradicionālām dejām kā *Bulānas Ēlenderis* un *Dundagas Andžiņš*.

Dejas raksturs

Liepnas Jūle ir dejas, kura rada nedaudz divdabīgu noskaņu. It kā būtu divas dejas vienā. To var dejot ļoti jautri, kā to darīja Liepnā, vai lēni, kā tagad Rīgā. Dejā nav sarežģīta soļu raksta un dižu lēcienu. Te valda zināms soļu un partnerattiecību rāmums. Nepārspilējiet ar jūtu izrādīšanu dejas laikā, ja negribat palikt smieklīgi. Dejojiet cēli un gaiši, neļaujot varu kaislībām.

Pirmajā daļā (*Kiķēšana*) pušiem jādejo līdzī meitām. Tas gan nenozīmē, ka meitai jāuzņemas dejas vadība. Tomēr daudzas meitas to labprāt dara.

Otrajā daļā (*Apaļā polka*) pārinieki, protams, dejo apaļo polku. Puši droši tur meitas savās stingrajās rokās.

Dejas apraksts

29

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas ar seju viens pret otru. Sadod labās rokas un paceļ tās virs meitas galvas.</p>
<p><i>Ķīķēšana</i> 8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes</p>	<p>1.–4. takts abas reizes. Meitas zem paceltām, sadotām labajām rokām dejo pievilciena apaļo polku. Puiši ar polkas soļiem seko meitām, cenzdamies ieskatīties tām acīs. Meitas kustību sāk ar labo kāju, bet puiši – ar kreiso.</p>
<p><i>Apaļā polka</i> 8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes</p>	<p>5.–8. takts abas reizes. Pārinieki aptveras aptvērienā ar sadotām rokām un dejo apaļo polku ar pielieciena soli.</p>

Melodijas un teksta pieraksts

Jū - le, Jū - le, lie - lais velns, kam tu ma - ni kai - ti - nāj?
Tu gu - lē - ji gul - ti - ņā, es gul - ti - ņas ma - li - ņā.

Jūle, Jūle, lielais velns,
Kam tu mani kaitināji?
Tu gulēji gultiņā,
Es gultiņas maliņā.

Šī pēdējā vasariņa,
Man pie tevis staigājot.
Man pie tevis staigājot,
Ciema suņus rīdinot.

Ciema suņus rīdinot
Tēv' ar māti sirdījot.
Jūle, Jūle, lielais velns,
Kam tu mani kaitināji?

Ziņas par deju

Deju un tās melodiju 1956. gadā fiksēja Alfrēds Rūja un Kārlis Tenne, lai izveidotu dejas uzvedumu, kas balstās lībiešu folklorā. Vārdus, sekojot sava laika modei visām dejām pielikt klāt dainu tekstu, pievienoja Dzintars Kļaviņš.

Sarabumbalu labi atceras arī mūsdienās. Alfrēds Rūja 2000. gada rudenī zināja teikt, ka *Sarabumbals* ir noteikta kustība kājām. Dejojāji ar kāju kustībām atdarina senlaicīgas koka virpas mīšanu. *Sarabumbalu* dejoja pa vienam, pa pāriem vai lielākā grupējumā, kā tas ir A. Rūjas interpretācijā astoņiem pāriem. Deju var dejojot tik ilgi, cik vien patīk.

Citus dejas variantus no Lielirbes ir fiksējusi Augškurzemes novada folkloras krājēja Austra Čepeļevska. *Sarabumbala* norišu pieraksti glabājas LU Etniskās kultūras centra arhīvā.

Dejas raksturs

Mazirbes Sarabumbals ir spraiga, atspērīgi dejojama deja. Tai ir jautra noskaņa. Ļaujies dejas priekam!

Pirmajā daļā (*Virpošana*) jādejo, pietiekami atvērti izturoties pret pārinieku. Nevajadzētu skatīties kaut kur sāpus, nedz arī uzsvērti blenzt otram sejā. Saskatīšanās vienmēr ir rotaļa acīm, kuras jēga ir rast abpusēji pieņemamu saskarsmi.

Ar dejas soli dejojāji atdarina ar kāju darbināmas ierīces – koka virpas darbināšanu, virpojot, piemēram, apaļus bumbuļus, ko niknām un badīgām govīm mauc uz ragiem un Augškurzemē sauc par *sarabumbaliem*. Šajā dejas daļā izdarāmais solis ir ritmiski gana sarežģīts. Pievilciena soļa laikā jāpamanās kustināt augšup, lejup kājas pirkstgalu. To var izdarīt tikai tad, ja soli sāk no papēža. Solis jāizdara uzsvērti. Tas nedaudz atgādina klibošanu. Atkarībā no tā ar kuru kāju klibo, pievilciena solim ir divas ritmiskas variācijas. Pāri dejojot, abiem pāriniekiem jāizvēlas viena no abām.

Otrajā daļā (*Grieziens*) ir ātri jāgriežas elkoņos vai citā satvērienā. Uz īsu brīdi iespējama arī pāru apvienošanās lielākos grupējumos.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas aplī ar seju viens pret otru un satveras sānis stieptu roku satvērienā. Puiši stāv ar muguru pret apļa centru.</p>
<p><i>Virpošana</i> 8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes</p>	<p>1. – 4. takts. Pārinieki ar četriem pieliciena soļiem pārvietojas (virpo) pa dejas ceļu. Puiši kustību sāk ar kreiso kāju, bet meitas – ar labo. 1. – 4. takts atkārtojot. Pārinieki ar četriem pieliciena soļiem virpo pret dejas ceļu. Puiši kustību sāk ar labo kāju, bet meitas – ar kreiso. Pieliciena solis ir uzsvērts, tas jāšāk no papēža. Kustību sāk kāju liekot uz papēža un pirkstgalu strauji nolaižot uz grīdas (atdarinot virpas mīšanu ar kāju).</p>
<p><i>Griezieni</i> 8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes</p>	<p>5. – 8. takts. Pārinieki ar sīkās polkas soli griežas labajos elkoņos. 5. – 8. takts atkārtojot. Pārinieki ar sīkās polkas soli griežas kreisajos elkoņos.</p>

Melodijas un teksta pieraksts

Ik rī-ti-ņus sau-le lē-ca, me-ža galus zeltīdam',
 Ik va-ka-ru no-rie-tē-ja, jū-rā zeltu kaisīdam'.

Sa - rabumbals, sa - rabumbals, vie - tu tai - siet bā - li - ņam.

Ik rītiņus saule lēca
 Meža galus zeltīdama,
 Ik vakaru norietēja,
 Jūrā zeltu kaisīdama.

Ik rītiņus jūrā braucu,
 Jūras lauku vagojot,
 Ik vakaru maliņā,
 Sudrabiņu pārvedot.

Sarabumbals, sarabumbals

Vietu taisiet bāliņam.

Šo dzied kā piedziedājumu.

Kas bij jauni ciema ļaudis
 Dancī soli ritiniet,
 Kas solā sēdētāji,
 Plaukstiņām piesitiet.

Tik vien labu dziedātāju,
 Cik manās māsiņās,
 Tik vien labu dancotāju,
 Cik manos bāliņos.

Ziņas par deju

Madoniete Anna Birkena (1888 – ?) šo deju dejojusi savos jaunības laikos – ap 1920. gadu. Tolaik deja Mūjānos bijusi ļoti iecienīta – to dejojuši dziedādami katrā ballē. Man par to viņa pastāstīja 1979. gadā, kad biju Madonas pusē savā pirmajā folkloras vākšanas ekspedīcijā. Teicēja vēl piebilda, ka tieši tāpat dejoja *Māte teica Jancītim*. Tagad dejas pieraksts glabājas Latvijas Universitātes Etniskās kultūras centra krātuvē.

Mūjānu Skroders ir divdaļīga pāru deja ar savdabīgu kāju izlikšanas veidu uz sāniem. Deja ir divdesmitā gadsimta sākumā visā Eiropā ļoti populārās balles dejas *Štetīnes Kreicpolka* interpretācija, acīmredzot mūjāniešu gaumē. Visā Latvijā mēs atradīsim simtiem šīs dejas variāciju, jo divdesmitā gadsimta sākumā tā bija ļoti populāra un tādēļ labi saglabājusies cilvēku atmiņā.

Dejas popularizācija uzsākta 2000. gadā tradicionālās kultūras projekta *Pulkā eimu, pulkā teku* ietvaros.

Dejas raksturs

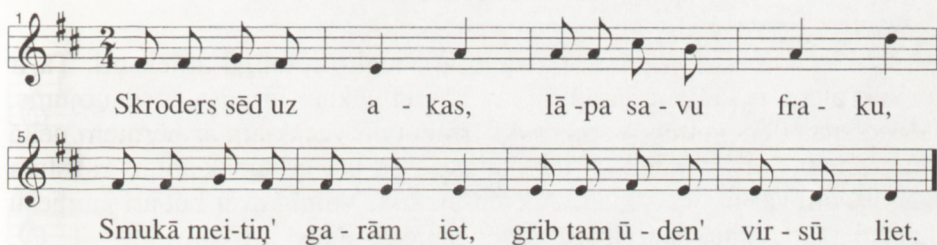
Mūjānu Skroders ir spraiga, sparīga deja, kas ļauj dejojājiem izdejojot visas sakrājušās emocijas. Tas daudziem cilvēkiem sagādā pūles, jo prasa "novilkt" ikdienā lietoto attieksmi (masku). Dejojāju savstarpējo saskarsmi var izveidot arī, nedaudz pietēlojot ieinteresētību dejā. Dažiem atbrīvoties palīdz alkohols, citiem pietiek ar smaidu.

Pirmajā daļā (*Kāju izlikšana*) jādejo sirsnīgi un patiesi. Kājas var izlikt gan uz pilnas pēdas, gan uz pirksta, gan papēža.

Otrajā daļā (*Grieziens*) pāriniekiem ļoti stingri jātur augumi, lai kustība būtu stabila. Tikai tad grieziens sagādās patīkamas emocijas, ja tas būs drošs. Tomēr tādēļ nevajag atturēties griezties strauji. Katram pašam jāzina, cik viņš var atļauties riskēt.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas aplī viens otram līdzās, ar seju pa dejas ceļu, rokas sadotas krustiskā satvērienā.</p>
<p><i>Kāju izlikšana</i> 4 taktis 1.– 4. takts</p>	<p>1.– 4. takts. Pārinieki, stāvot uz vietas, četras reizes izliek malējās kājas uz sāniem. Puiši izliek kreiso kāju, meitas izliek labo kāju. Vienā taktī kāju izliek vienu reizi.</p>
<p><i>Grieziens</i> 8 taktis 5.– 8. takts</p>	<p>5.– 8. takts. Pārinieki, nemainot satvērienu, uz vietas griežas ar palēciena soli. Puiši griež meitas sev riņķī.</p>

Melodijas un teksta pieraksts



1
Skroders sēd uz a - kas, lā - pa sa - vu fra - ku,

5
Smukā mei-tiņ' ga - rām iet, grib tam ū - den' vir - sū liet.

Skroders sēd uz akas,
Lāpa savu fraku,
Smukā meitiņ'garām iet,
Grib tam ūden' virsū liet.

Skroder, vai tu dzirdi?
Atdod savu sirdi,
Mēs to pelnos izcepsim,
Melnam runcim atdosim.

Ziņas par deju

Deju 1979. gadā pierakstīju Madonā no 1889. gadā dzimušās praulēnietes Lilijas Riekstiņas. Viņa atcerējās, ka deja lielā sajūsmā dejota kādā Praulienas (Vidzeme) ballē 1925. gadā. Pēc tam L. Riekstiņa šo deju nekad nav dejojusi, jo parasti dejoti citi – izplatītāki *Tūdaliņa* varianti. Tagad dejas pieraksts glabājas Latvijas Universitātes Etniskās kultūras centra krātuvē.

Praulienā pierakstītais *Tūdaliņš* ir divdaļīga pāru deja ar savdabīgu aptvērienu un meitas izgriezienu. Jāņem vērā, ka Praulienā, tāpat kā citur Latvijā, dejots vismaz vēl viens, no šeit pierakstītā diezgan atšķirīgs *Tūdaliņš*. Deja taču Latvijā ir tik iemīļota un tādēļ tai ir ļoti, ļoti daudz variāciju.

Dejas raksturs

Praulienas Tūdaliņš ir jādejo ar vieglu, rotaļīgu attieksmi. Tā ir piemērota deja tādiem gadījumiem, kad cilvēkam ir gaišs noskaņojums. Mūsdienās deja vairāk piemērota bērniem un vecākiem ar bērniem nekā jauniešiem. Tas ir tādēļ, ka tās patiesais un pat nesamākslotais raksturs jauniešiem var likties nedaudz nepiesaistošs. Vainīga var būt arī jauniešu kautrība – nav jau viegli atklāt savas patiesās jūtas.

Pirmajā daļā (*Kāju izlikšana*) jādejo sirsnīgi un patiesi. Tas nozīmē, ka kustību plašumu nevajag pārspīlēt. Jo pārcentīgāka būs kustība, jo tā sagādās komiskāku iespaidu.

Otrajā daļā (*Polka*) pāriniekiem tikai jādejo tecīņus polka. Tas ir viegli. Pacientieties to izdarīt tik viegli kā cielaviņa. Šī deja nav jādindina un jārībina.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas aplī viens otram līdzās, ar seju pa dejas ceļu vaļējā aptvērienā ar priekšā sadotām kreisajām rokām. Meitas labā roka sānos.</p>
<p><i>Kāju izlikšana</i></p> <p>8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes</p>	<p>1.–2. takts. Pārinieki, stāvot uz vietas, izliek kājas uz priekšu. Katrā taktī vienreiz izliek uz priekšu pēdu un pievelk to klāt. Puišis kustību dara ar kreiso kāju, meita – ar labo kāju.</p> <p>3.– 4. takts. Puišis atlaiž labo roku un izgriež meitu zem sadotajām kreisajām rokām pa labi. Meita griežas ar gājiena soli.</p> <p>1.–4. takts atkārtojot. Atkārto visu iepriekšējo kustību.</p>
<p><i>Polka</i></p> <p>8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes</p>	<p>5.– 8. takts abas reizes. Pārinieki, nemainot aptvērienu, dežo astoņus tecīgus polkas soļus pa dejas ceļu. Puišis polku sāk dejojot ar kreiso kāju, bet meita – ar labo.</p>

Melodijas un teksta pieraksts

Tū - da - liņ, ta - ga - diņ, pas-tal- nie-ki dan - cos,

Cits ar vī-zēm, cits ar karpēm, cits ar basām kā - jām.

Tūdaliņ, tagadiņ,
Pastalnieki dancos,
Cits ar vīzēm, cits ar karpēm,
Cits ar basām kājām.

Es arī būtu līdzī lecis,
Man tā kurpe pušu.
Ņem to lūku, sien to kurpi,
Lec tiem citiem līdzī.

Nu ir man, nu ir man!
Kurpe salāpīta.
Nu es varu, nu es varu!
Lekt tiem citiem līdzī.

Ziņas par deju

Dejas norisi 1995. gadā izveidoja Folkloras draugu kopas *Skandinieki* vadītāja Helmi Stalte. Viņa ar savu meitu Julgi spēlēja Jurjānu Andreja suitos pierakstītu kokles melodiju un veidoja kustību variācijas, līdz atrada vienu, kas pašām ļoti patika. Melodija ir publicēta.

Deju sāka popularizēt *Skandinieki* un drīz vien arī citas Rīgas folkloras kopas. Interesanti, ka tradicionālās dejas cienītājiem šī deja ļoti iepatikās un nevienam pat prātā neienāca, ka dejas norise ir tapusi improvizējot.

Rīgas Suitiņš ir līdzīgs *Alsungas Mugurdancim* un *Ērgļu Metieniņam*.

Dejai devu Rīgas vārdu, jo tā ir radusies Rīgā, visbiežāk tiek dejota Rīgā un ļoti patīk jaunajiem rīdziniekiem.

Dejas raksturs

Rīgas Suitiņš ir jauniešiem un pieaugušajiem piemērota deja. Dejas pievilcība atklājas daudzkārtējā tās atkārtojumā, t.i., to gribas dejot vēl un vēl, jo tikai pēc ilgas dejošanas atklājas tās labā *garša*. Pēc tam, kad deja dejota vismaz piecas minūtes, parādās tādas sajūtu nianse, kādas nav iespējamas dejas sākumā.

Dejas laikā liela uzmanība jāpievērš satvērieniem un aptvērieniem, lai visas kustības izdotos ritmiski saskaņotas.

Pirmajā daļā (*Mugurdeja*) jāpievērš uzmanība pareizam satvērienam. Abu roku satvēriens aiz muguras, pāriniekiem stāvēt ar labajiem pleciem iepretī, nav raksturīgs tradicionālajai horeogrāfijai. Tomēr jauniešiem tas ir iepatīcies. Maziem bērniem vajadzētu izvēlēties kādu ierastāku satvērienu, piemēram, satverties krustiskā satvērienā priekšā vai aiz muguras.

Otrajā daļā (*Grieziens zem rokas un polka*) puisim sākumā stingri jātur sadotās rokas, lai meitai būtu vieglāk un drošāk griezties. Polka pēc tam jādejo plaši un viegli.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas viens otram līdās, ar labajiem pleciem kopā un labās rokas sadod ar kreisajām gar mugurpusi.</p>
<p><i>Mugurdeja</i> 8 taktis 1. – 8. takts</p>	<p>1. takts. Pārinieki divas reizes piesit kreiso kāju, skatoties viens uz otru pāri labajiem pleciem. 2. takts. Pārinieki ar trīs tecīgus soļiem, neatlaižot rokas, pagriežas viens pret otru ar kreisajiem pleciem. 3. takts. Pārinieki divas reizes piesit labo kāju, skatoties viens uz otru pāri kreisajiem pleciem. 4. takts. Pārinieki ar trīs tecīgus soļiem, neatlaižot rokas, pagriežas viens pret otru ar labajiem pleciem. Kustības beigās dejojāji atlaiž rokas un pagriežas ar seju viens pret otru. 5. – 8. takts. Atkārto 1. – 4. takts kustību.</p>
<p><i>Grieziens zem rokas un polka</i> 8 taktis 9.– 10. takts 2 reizes 11.– 14. takts</p>	<p>9. – 10. takts abas reizes. Pārinieki sadod labās rokas virs meitas galvas un dejo divsoļu polku brīvi izvēlētā virzienā. Meita griežas zem paceltajām rokām pa labi. 11. – 14. takts. Pārinieki sadodas aptvērienā ar sadotām rokām un dejo četrus apaļās polkas soļus. Pabeidzot gājienu, atsavinās no iepriekšējā aptvēriena, lai varētu dejoj pirmo daļu.</p>

Melodijas pieraksts

The musical notation is written on three staves in treble clef, 2/4 time signature, and one sharp (F#) key signature. The first staff contains measures 1 through 5. The second staff contains measures 6 through 10, with a repeat sign at the end. The third staff contains measures 11 through 14, ending with a double bar line.

Ziņas par deju

Deju 1999. gada novembrī ieraudzīju Rikavas Etnogrāfiskā ansambļa feativālam *Baltica* gatavotajā programmā. Kā atzina ansambļa vadītāja Janīna Mičule, šī deja Rikavā (Latgale) sen nav dejota, bet nu būtu laiks to parādīt citiem. Deju rikavieši mācījušies cits no cita – skolotājs Jāzeps Liepiņš (1907–1978) to 1963. gadā iemācījis no Stefānijas Kupcānes (1909–1988) un mēģinājis iemācīt Rikavas etnogrāfiskā ansambļa dalībniekiem. Toreiz pašiem rikaviešiem tā nav iepatikusies. Bet 1997. gadā deju atkal sākuši dejojot un šoreiz tā viesiem iepatikusies.

Plaukstiņdeja ir viena no tām tradicionālajām dejām, kas Eiropā ir visai plaši izplatīta. Tagad ikdienā to uzskata par bērnišķīgu, jo tā līdzīga bērniem paredzētajām attīstošajām spēlēm. Patiesībā ir diezgan daudz iecienītu tradicionālu un pat modes deju ar dažādām plaukstu, pirkstu, elkoņu, dūru kustībām, piemēram, tagad modīgā *Makarena*, tradicionālais *Tēva brālis un pirms piecpadsmit gadiem populārā Putniņdeja*.

Dejas raksturs

Rikavas Plaukstiņdeja ir spraiga, atspērīgi dejojama deja. Tai ir jautra noskaņa. Tā piemērota visu vecumu dejojājiem. To var dejojot ģimeņu sarīkojumos, jo pieaugušajiem šādas dejas liekas piemērotas dejošanai ar maziem bērniem.

Pirmajā daļā (*Plaukstas*) jādejo pietiekami atvērti izturoties pret pārinieku. Nu nevienam nav patīkami sist plaukstas kopā ar kādu, kurš sabozies kā pūce.

Maziem dejojājiem prieku sagādās spēja pārvaldīt savas plaukstas. Jaunieši tur var atrast tikai pašiem vien saprotamu nozīmi.

Otrajā daļā (*Grieziens*) vienkārši jautri jāgriežas. Aprakstā minēts, ka tas jādara ar skrējiena soli. Mācoties un maziem bērniem dejojot, labāk to darīt ar gājiena soli. Gājiens var būt diezgan straujš, tikai stingri jātur augums.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas aplī viens otram līdzās, ar seju pa dejas ceļu.</p>
<p><i>Plaukstas</i></p> <p>8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes</p>	<p>1. takts. Dejotāji takts pirmajā daļā vienreiz sasit savas plaukstas un takts otrajā daļā vienreiz sasit labās plaukstas.</p> <p>2. takts. Dejotāji takts pirmajā daļā vienreiz sasit savas plaukstas un takts otrajā daļā vienreiz sasit kreisās plaukstas.</p> <p>3. takts. Pārinieki takts pirmajā daļā vienreiz sasit savas plaukstas un takts otrajā daļā vienreiz sasit abas plaukstas ar pārinieku.</p> <p>4. takts. Atkārtoti 3. takts kustības.</p>
<p><i>Polka</i></p> <p>8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes</p>	<p>5. – 8. takts. Pārinieki ar skrējiena soli griežas labajos elkoņos.</p> <p>5. – 8. takts atkārtojot. Pārinieki ar skrējiena soli griežas kreisajos elkoņos.</p>

Melodijas un teksta pieraksts

The image shows two staves of musical notation in 2/4 time. The first staff starts with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody consists of quarter and eighth notes. The lyrics are written below the notes. The second staff continues the melody and includes a repeat sign at the end.

¹
 Zvierbuļš o - lu do - ra iz tō mī - ta go - la,
⁵
 Vēl na ta - i, vēl na ta - i sōk-sim mēs nū go - la.

Zvierbuļš olu dora,
 Iz tō mīta gola,
 Vēl na tai, vēl na tai,
 Sōksim mēs nū gola.

Ziņas par deju

Deju no sabielietes E. Zaras pierakstījusi Milda Lasmane, kas savulaik bija vispopulārākā deju skolotāja Latvijā. Deja daudzkārt publicēta.

Garais dancis, Dainu kalns, 2000. g. jūlijs.



Vecumdienās M. Lasmane sauca pat par latviešu dejas vecmāmiņu – tik ļoti cilvēki bija viņu iemīļojuši. Viņa un Harijs Sūna bija un ir visvairāk leģendām apvītie latviešu tradicionālās dejas speciālisti.

Garo danci iemīļojuši visi, gan dejojāji, gan horeogrāfi. Ar *Garo danci* sākas, bet biežāk beidzas lielākā daļa tradicionālās dejas sarīkojumu. Tā viens no atmiņā paliekošākajiem ir sadancošana Folkloras festivāla *Baltica 2000* atklāšanā Dainu kalnā, kad neilgi pirms pusnakts ap trīsdesmit pāru dejojā *Garo danci* ar lāpām.

Tagad *Sabiles Garajam dancim* ir trīs daļas, kas agrāk bija netipiski latviešu tradicionālajai pāru dejai. Dejas trešā daļa ir izveidojusies, dejojājiem pieņemot vienu no mūzikas variācijām par jaunu dejas daļu.

Jāpiezīmē, ka šīs dejas nosaukums tiek lietots arī kā sugas vārds, lai apzīmētu norises, kurās piedalās daudz dejojāju vai kuras dejo ilgi.

Dejas raksturs

Sabiles Garais dancis ir visu vecumu cilvēkiem piemērota deja. Daudzviet tieši *Garo danci* iemācās kā pirmo deju mūžā. Dejas pievilcība atklājas daudzkārtējā tās atkārtojumā, t.i., to gribas dejt vēl un vēl, jo tikai pēc ilgas dejošanas atklājas tās īstā *garša*. Tikai pēc tam, kad deja dejota vismaz piecas minūtes, parādās tādas sajūtu nianses, kuras nav iespējamās, dejai sākoties. Vēl jāievēro, ka deja sākas ar pietakti – to nesasteidziet.

Pirmajā daļā (*Teciņš*) jāpievērš uzmanība kustības plūdenumam. Šajā daļā nevajag daudz variēt, ja nu tikai, dejojot līkločī.

Otrajā daļā (*Grieziens*) pāriniekiem jāgriež citam citu, piemēram, puisis griež meitu atmuguriski sev apkārt.

Trešajā daļā (*Grieziens* variācija) pārinieki var lietot visdažādākos satvērienus un aptvērienus atkarībā no sava noskaņojuma un savstarpējās sapratnes.

Dejas apraksts

41

<i>Sākuma stāvoklis</i>	Pārinieki nostājas aplī viens otram līdzās, ar seju pa dejas ceļu un aptveras slēgtā aptvērienā ar priekšā sadotām rokām.
<i>Teciņš</i> 8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes	Pāri dejo teciņus soli pa apli. Sāk ar ārējām kājām – puisis ar kreiso, meita ar labo, uzsverot pirmo soli.
<i>Grieziens</i> 8 taktis 5.– 12. takts	5.– 18. takts. Puisis, nemainot dejas soli un satvērienu, griež meitu. 9.– 12. takts. Meita, nemainot dejas soli un satvērienu, griež puisi.
<i>Grieziena variācija</i> 8 taktis 13.– 20. takts	13.– 16. takts. Puisis, mainot satvērienu, griež meitu. Dejas solis nemainās. 17.– 20. takts. Meita, mainot satvērienu, griež puisi. Dejas solis nemainās.

Melodijas pieraksts

The musical notation is written on eight staves, each starting with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody consists of eighth and sixteenth notes, with some measures containing rests. The piece begins with a first ending bracket over the first two measures. There are several repeat signs throughout the notation, including a double bar line with repeat dots at the end of the eighth staff.

Ziņas par deju

Deju 1988. gadā pierakstījis Antons Slišāns no Stefānijas Slišānes (1913?–1995) Upītes ciemā (Latgale). Balvu rajona Šķilbēnu pagasta Upītes pamatskolas skolotāja Irēna Slišāne šo deju 1989. gadā iemācīja festivāla *Pulkā eimu, pulkā teku* dalībniekiem.

Mūsdienās deju vienmēr deju paši upītieši. Viņi to labi zina – gan lieli, gan mazi. Citviet *Upītes Oiru* deju sarīkojumos tad, kad citas dejas nedaudz apnikušas un atrodas kāds mazpazīstamāku latgaliešu deju zinātājs.

Dejā ir tāds mūsdienu cilvēkam grūti tverams skaistums – kustību vienkāršība un to precizitāte.

Dejas izcelsme saistāma ar kādu Dienvideiropas tautām zināmu tradicionālu deju (*Hoira*), kura deviņpadsmitajā gadsimtā bija veidota kā modes dejas. Latvijā un Lietuvā fiksēti citi, visai atšķirīgi šīs dejas varianti.

Dejas raksturs

Upītes Oira ir dejojama viegli un brīvi, neaizraujoties ar variācijām.

Pirmajā daļā (Sānsolis) deju vēlams risināt lēni. Uzmanīgi dejojot mierīgās un nedaudz lācīgās kustības, pārinieki var panākt ideālu saskaņu savos augumos un baudīt tā radīto kustību prieku. Sajūta ir vienreizēja un liekas pazīstama ikdienā. Tas tāpēc, ka dejas pirmajā daļā pārinieki dejo it kā raudzīdamies spogulī. Jāņem vērā, ka puīši kājas var celt stipri augstāk nekā meitas. Kāju celšanas dažādība dejā ienes nelielu spraigumu. Dejotāji var izdarīt arī citas kustības, kas starp viņiem rada nelielu spriedzi. Spraiģās attiecības dejotāju starpā padara deju interesantāku. Jāņem vērā, ka tas patiks tikai savstarpēji pazīstamiem un ātra rakstura dejotājiem.

Otrajā daļā (Palēcieni) pārinieki iegūs labāku turpinājumu pirmās daļas sajūtām, ja strauji lēks, dejas rakstā mainot kājas. Krustiski sadotās rokas turiet sev priekšā krūšu augstumā.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas aplī viens otram pretī. Rokas ieliek sānos.</p>
<p><i>Sānsolis</i> 8 taktis 1.–2. takts 2 reizes</p>	<p>1. takts. Pūsis ar kreiso kāju sper plašu soli pa kreisi. Meita atbilstošu kustību izdara ar labo kāju. Otrā kāju noliek līdzās pirmajai. Vēlreiz atkārtō iepriekšējo darbību. 2. takts. Trīs reizes lēni piesit kājas. 1.–2. takts atkārtojot. Atkārtō visu iepriekšējo darbību.</p>
<p><i>Palēcieni</i> 8 taktis 3.–6. takts 2 reizes</p>	<p>Pārinieki satveras krustiskā satvērienā un dejo pa dejas ceļu negriežoties divsoļu polku. 3. takts. Pūsim palēciens uz kreisās kājas un uz labās kājas, meitai – uz labās un kreisās kājas. 4. takts. Divi tecīņus soļi un palēciens uz vienas kājas, puisim – uz kreisās, meitai – uz labās. 5.–6. takts. Atkārtō 3. – 4. takts darbību. 3.–6. takts atkārtojot. Atkārtō visu iepriekšējo darbību.</p>

Melodijas un teksta pieraksts

1

Oi - ra, oi - ra ti - di - ri - di. Lec, mei - teņ,

4

lec, lec, lec, na - dū - moj par kur - pem.

Oira, oira tidiridi,
Oira, oira tidiridi.

Lec, meiteņ, lec, lec, lec,
Nadūmoj par korpem.

Ziņas par deju

Līvānu skolotāja un bērnu folkloras kopas *Ceiruleits* vadītāja Anna Kārkle 1994. gadā netālu no savām lauku mājām Vanagos, Upmalas pagastā (Latgale), pierakstīja šo deju no Annas Stares. Sirmā teicēja pastāstīja, ka šo deju iemācījusies savā jaunībā, kad Vanagos ieprecējusies no Krustpils puses. Tajos laikos viņa Vanagos bijusi viena no lielākajām dejojājām.

Folkloras kopa *Ceiruleits* dejo vairākas reizes nedēļā, ne tikai koncertos un mēģinājumos, bet arī brīvajā laikā, kad dejisks noskaņojums. Deja pirmo reizi nofilmēta 1994. gadā projekta *Latvju Dainu 2. solis* ietvaros. Tagad gan *Ceiruleits* biežāk popularizē citu *Sila Jura* variantu, kuru A. Kārklei pastāstīja Tekla Ušacka (1905–1997), arī no Vanagiem.

Silajuru deju vēl arī citos Latgales pagastos, bet, protams, savādāk, kā latgalieši saka – *po sovai veizei*.

Dejas raksturs

Vanagu Silajurs ir mierīga, rāma deja. Tā jādejo pietiekami ilgi, lai dejojājiem rastos dejai svarīgā pacilātā noskaņa. Pēc piecām – sešām minūtēm dejojāji ir jau labi iesiluši un noskaņojušies savstarpējai saskarsmei. Tādēļ deja labi der sarīkojuma sākumā, beigās vai tādā brīdī, kad dejas vakara vadītājs vēlas dejojātus nomierināt vai radīt viņos sirsnīgas izjūtas.

Pirmajā daļā (*Kājuizlicieni*) jāpievērš uzmanība kustības vienkāršībai. Nesamākslotas kustības radīs dabisku atvērtību un dejas pārinieki viens otram uzticēsies. Šajā daļā nevajag daudz variēt.

Otrajā daļā (*Grieziens zemrokas*) pārinieki sasveicināšanās satvērienā mierīgi tek un griežas. Mugura jātur īpaši stingri, kā jau vienmēr, kad jāgriežas. Bez tam puisim labā roka jātur, lai meita droši zinātu, kādā virzienā jādejo, un varētu pieturēties, ja viņai no straujāka grieziņa sareibtu galva. Dejas solis jāizvēlas pašiem dejojājiem, lai ērti pašiem un lai netraucētu citiem. Piemērotākie ir gājiena, tecīņus un palēciena soļi. Vēl jāievēro, ka šis gājiena līdzīgs citās dejās sastopamajai ķīķēšanai.

<p><i>Sākuma stāvoklis</i></p>	<p>Pārinieki nostājas aplī viens otram līdzās, ar seju pa dejas ceļu. Puiša labā roka sadota ar meitas kreiso roku un nolaista gar sāniem. Malējās rokas puīši tur nolaistas gar sāniem, meitas ieliek sānos.</p>
<p><i>Kāju izlicieni</i></p> <p>8 taktis 1.– 4. takts 2 reizes</p>	<p>1. takts. Dejotāji takts pirmajā daļā izliek kāju uz papēža sev priekšā; takts otrajā daļā to pieliek sev klāt. Puīši izliek kreiso kāju, meitas – labo.</p> <p>2. takts. Trīs tecīgus soli uz priekšu pa dejas ceļu.</p> <p>3.–4. takts. Dejotāji atkārtō 1.–2. takts darbību, sākot ar pretējo kāju.</p> <p>1.–4. takts atkārtojot. Atkārtō visu iepriekšējo darbību.</p>
<p><i>Grieziena zem rokas</i></p> <p>8 taktis 5.– 8. takts 2 reizes</p>	<p>Pārinieki sadod labās rokas sasveicināšanās satvērienā un paceļ tās galvas augstumā. Šādā satvērienā pāri dejo pa dejas ceļu. Meita dejo griezdamās zem sadotajām rokām, puišis dejo taisni, stingri turēdams roku, lai meita varētu droši griezties. Dejo tecīgus solī. Puīši sāk ar kreiso kāju, meitas – ar labo.</p>

Melodijas un teksta pieraksts

Sy - la Jurs vys-tys go - na pa go - rū - i sy - la mol'
 Lus-teigs šur, lusteigs tur, tā- vu ze - me man visur.

Sy - la Jurs vys-tys go - na pa go - rū - i sy - la mol'
 Lus-teigs šur, lusteigs tur, tā- vu ze - me man visur.

Syla Jurs vystys gona
Pa gorū syla molu.
Lusteigs šur, lusteigs tur,
Tāvu zeme man visur.

Luste, luste jaunajīm.
Kaida luste vacajīm.
Lusteigs šur, lusteigs tur,
Tāvu zeme man visur.

Ziņas par deju

Ši ir senas cilmes deja, kurā izpaužas pirmatnējs dejas prieks. Te nav noteiktu pāru – visu laiku notiek pārinieku maiņa. Dejo jauns ar vecu un liels ar mazu. Var dejot pat vīrietis ar vīrieti vai sievietē ar sievieti.

Rikavas etnogrāfiskā ansambļa 25. gadu jubilejā 1981. gada janvārī Viļānu Kultūras namā pie manis negaidīti pienāca kāds vīrs un, uzzinājis, ka es interesējos par deju folkloru, piedāvāja iemācīt kādu latgaliešu deju, kuru tagad neviens nedejojot. Viņš pastāstīja, ka esot muzikants, kurš savā jaunībā – pirms gadiem trīsdesmit (ap 1950. g.), spēlējis deju *Suseklis*. Tā savulaik visiem ļoti patikusi. Tad viņš ņēma rokās akordeonu un pēc īsa brīža kultūras nama priekštelpā sagriezās īsts dejas virpulis. Kad šī dejošana beidzās, vīrs pazuda tikpat negaidīti kā bija parādījies. Kā pasakā.

Susekli dejo, mainot pārus. Šādas dejas sastopamas visur, kur mīt latvieši, bet nosaukums *Suseklis* raksturīgs tikai Latgalei.

Dejas raksturs

Viļānu Suseklis ir ļoti sparīga deja, kas ļauj dejojotājiem bez kavēšanās mesties dejas virpulī. No šīs dejas var noreibt tāpat kā no slavenā latgaliešu alus. Esiet piesardzīgi, ja gribat pēc dejas vēl turēties kājās, jo par šo deju var teikt – dejo, kamēr krīti!

Pirmajā daļā (*Grieziens*) jādejo, stalti turot augumu. Nebūtu pieklājīgi raustīt pārinieku vai censties to sagriezt tā, lai nogāztu no kājām. Tieši tā dažreiz rīkojas nerātņi puikas. Dejas sācējiem – pirmajam pārim precīzi jāparāda dejas pamatgājiens. Jāņem vērā, ka tikai pašā dejas sākumā klātesošie varēs uztvert kustību pareizu secību un auguma turēšanas veidu. Tādējādi pieļaujams, ka *Griezienu* pirmais pāris izdara vairākas reizes un pēc tam vēl uzlūdz labus dejojājus, kuri nesamulsīs, bet turpinās deju.

Otrajā daļā (*Suseklis*) pāriniekiem jāpateicaas par deju un jāatrod sev cits pretdejojātājs. Aizrāvušies dejojāji bieži aizmirst par to, vai kāds ar viņiem grib nākt dejojot, un rauj aiz rokas katru, kas pagadās tuvāk. Vārdu sakot, laiciņu dejojot, cilvēkus var pārņemt īsts dejas trakums.

Jāņem vērā, ka dejas daļas nav saistītas ar vienu noteiktu mūzikas daļu. Mūzikai turpinoties, dejojāji nepārtraukti griežās un maina pārus.

<i>Sākuma stāvoklis</i>	Dejas laukuma vidū iznāk viens pāris un satveras labajos elkoņos. Kreisās rokas ieliek sānos.
<i>Grieziens</i> 8 taktis 1.– 8. takts	Pārinieki lec palēcienu, griežoties labajos un kreisajos elkoņos. Palēcienu skaits labajos vai kreisajos elkoņos nav ierobežots. Elkoņu maiņa notiek tad, kad dejotāji jūt, ka vienos elkoņos gana griezušies.
<i>Suseklis</i> 8 taktis 9.– 16. takts	Pārinieki atlaiž rokas, atvadās un meklē sev citu pārinieku starp klātesošajiem, tādējādi iesaistot dejā jaunus dejotājus. Kad iesaistīto cilvēku skaits ir pietiekams dejas laukumam, tad dejotāji maina pāriniekus savstarpēji.

Melodijas un teksta pieraksts

1. *Sākuma stāvoklis*

5. *Grieziens*

9. *Grieziens*

13. *Grieziens*

17. *Suseklis*

21. *Suseklis*

Ievads	3
Kā top deja?	4
Satveries un aptveries	5
Aizvīķu Late	8
Aulejas Ritiņbrauc	10
Baltinavas Krakovjaks	12
Bārtas Vecāmāte	14
Bulānas Garsmēdis	16
Dricēnu Tirlina	18
Ērgļu Nokulmani	20
Kolkas Trīsrociņš	22
Lagonu Spriguleits	24
Lazdonas Māteteica	26
Liepnas Jūle	28
Mazirbes Sarabumbals	30
Mūjānu Skroders	32
Praulienas Tūdaliņš	34
Rīgas Sutiņš	36
Rikavas Plaukstiņdeja	38
Sabiles Garais dancis	40
Upītes Oira	42
Vanagu Silajurs	44
Viļānu Suseklis	46

Ernests Spičs
Mārtaņa deju grāmata
Mūsdienu latviešu tradicionālā deja – 3. burtnīca.
Datortaisījums Ernests Spičs, Nošu saīkums Dina Kalniņa.
Fotogrāfijas Ernests Spičs, Gints Mālderis, Dzintars Liepiņš
Literārā redaktore Ilze Audriņa.
Reģ. apl. Nr.2 – 0266. Metiens 500 eks.
Iespiedējs – SIA "Atols"

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA



0301026195

OBLIGĀTĀIS
EKSEMPLĀRS

0.96

Mārtiņa deju grāmata



3. burtnīcas saturs

Aizvīķu Late, Aulejas Ritiņbrauc, Baltinavas Krakovjaks, Bārtas Vecāmāte, Bulānas Garsmēdis, Dricēnu Tirlina, Ērgļu Nokulmani, Kolka Trisrociņš, Lagonu Spriguleits, Lazdonas Māteteica, Liepnas Jūle, Mazirbes Sarabumbals, Mūjānu Skroders, Praulienas Tūdaliņš, Rīgas Suitiņš, Rikavas Plaukstiņdeja, Sabiles Garais dancis, Upītes Oira, Vanagu Silajurs, Viļānu Suseklis.

2. burtnīcas saturs

Abrupes Vēžu dancis, Atašienes Suseklis, Bramberģes Bučupolis, Bulānas Ēlenderis, Bulānas Trinite, Dignājas Puisēns, Dzērbenes Jūrmalniece, Gudenieku Pabraucgabaliņš, Krustpils Madaliņa, Piltenes Rozā polka, Plāņu Jandālis, Rīgas Pankūkdancis, Rīgas Zābaku žīga, Rucavas Mugurdancis, Rugāju Plācenītis, Skaistkalnes Sirdspolka, Šķilbēnu Ozeits, Tilžas Dzīsmē, Vandzenes Cūkriksis.

1. burtnīcas saturs

Aknīstes Plaukstiņpolka, Alsungas Mugurdancis, Atašienes Silajurs, Bramberģes Kalējiņš, Bulānas Garausītis, Ērgļu Metieniņš, Iecavas Pirkstiņš, Jumurdas Vēžu deja, Jūrkalnes Saulīte, Kuldīgas Klipirkstiņš, Papes Aktužē, Rīgas Pērkonītis, Rīgas Šotis, Rīgas Mazā muižiņa, Vidsmuižas Kristīne, Zantes Akžīds, Ziemeru Kurpniekpolka.